

srpsko-hrvatska država, koja je imala ambiciju da okupi pod jedan krov gotovo čitavu etničku masu jugoslovensku. Analogija sa nacionalno-političkim zbivanjem u srednjovekovnoj Francuskoj i gotovo svugde drugde u analognim prilikama daju nam opravdanje ako postavimo, barem kao mogućnu hipotezu tvrdnju, da su Jugosloveni XV veka stajali pred obrazovanjem svoje opšte nacionalne države, koja bi verovatno bila poživela i razvila jaku svest krvno-jezičke zajednice na način da bismo dočekali XVIII i XIX vek objektivno potpuno ujedinjeni i pripravljeni da prihvatimo i svesni nacionalizam, koji je Evropom dunuo iz Velike Revolucije. Turska je najezda tu mogućnost sprečila.

* * *

Turska vladavina ostala je na našoj teritoriji vanredno dugo, tako dugo da ni tome, mislim, nema primera u Evropi, izvan Balkana. Drugde (Britanija, Francuska, Italija) ili su osvajači pretopili u sebe starosedeoce ili starosedeoce osvajače Tatari u Rusiji, Arapi u Španiji, koji su ostali da žive uporedo sa starosedelačkim življem, ostali su mnogo kraće.

Prvi veliki efekt, koji je na našem etničkom telu izazvalo utvrđivanje osmanske vlasti na Balkanu jeste podela te jugoslovenske mase na dva dela, jedan istočni i jedan zapadni. Tad se po prvi put u istini na našem narodnom telu začima ono u izvesnom smislu divergentno razvijanje tih dvaju delova, koje mnogima posmatračima našim i tuđim daje povoda da vide na tome teritoriju i na tom narodnom telu jedan Istok i jedan Zapad.

Bilo je doduše i pre toga dvojakog balansiranja između Vizanta i Rima, u kulturnom, religioznom, političkom pogledu, a i to se balansiranje, kao što je logično, okrštava istočnom orijentacijom, odnosno zapadnom orijentacijom pojedinih jugoslovenskih plemena, ali ono što se danas općenito razume pod istočnjaštvom odnosno zapadnjaštvom, onaj skup shvatanja, osećanja, navika, to nema veze sa preturskim antagonizmom između Vizantije i Rima. Neosporiv je fakt, da su pored svih antagonizama, i Vizantija i Rim, kao i čitava hrišćanska zajednica evropska, ipak bili jedna kulturno-socijalna porodica, izvanredno oštro odeljena od azijske kulturno-socijalne zajednice, sa kojom nije imala gotovo nikakova općenja. To je sve bila na neki način Evropa, kojoj su granice išle daleko u Malu Aziju.

Posle propasti balkanskih i maloazijskih hristijanskih država, granica je pomerena iz daleke Male Azije u Podunavlje i sve su te zemlje i narodi došli, politički i kulturno-socijalno, u Istok. Mislim da nije sasvim bez temelja kazati, da je sada granica Azije prema Evropi pomerena na ovu liniju.

Ovaj fakt: da je jedan velik deo jugoslovenskog roda uvučen u političku i kulturno-socijalnu sferu istočnu; da je usled toga čitav taj rod držan daleko od svakoga uticanja na evropski politički i kulturno-socijalni život, kao i od uticaja toga života na njega, — trebalo bi da bude predmetom zasebne studije, a nesme da nas zavede na digresije, nepotrebite u okviru ove studije.